

УДК 159.9.075 УДК 159.938

Вивчення структурної організації особистості військовослужбовців в рамках психологічного супроводу на етапі їх адаптації

Мозговий В. І.
viktorbrain65@gmail.com

У статті досліджується питання ефективності застосування алгоритму психокорекційних заходів психологічного супроводу на етапі адаптації військовослужбовців строкової служби до військової діяльності. Виявлено специфічні особистісні чинники, які чутливі до впливу заходів психологічного супроводу на емоційному, поведінковому та комунікативному рівнях. Проаналізовано особливості п'ятифакторної особистісної структури військовослужбовців, які пройшли адаптаційні заходи. Показано, що набуті ними особистісні зміни в процесі адаптації призвели до позитивного процесу формування особистісної ідентифікації з образом військовослужбовця та військової служби. Визначено фокус подальшої роботи психологів з військовослужбовцями в період їх адаптації, зокрема задіяння їх інтелектуальної сфери та визначення копінг-стратегій у подоланні стресу.

Ключові слова: адаптація, психологічний супровід, військовослужбовець, факторна структура особистості.

В статье исследуется вопрос эффективности применения алгоритма психокоррекционных мероприятий психологического сопровождения на этапе адаптации военнослужащих срочной службы к военной деятельности.

Выявлены специфические личностные факторы, которые чувствительны к воздействию мероприятий психологического сопровождения на эмоциональном, поведенческом и коммуникативном уровнях. Проанализированы особенности пятифакторной личностной структуры военнослужащих, прошедших адаптационные мероприятия. Показано, что полученные ими личностные изменения в процессе адаптации привели к положительному процессу формирования личностной идентификации с образом военнослужащего и военной службы. Определены фокус дальнейшей работы психологов с военнослужащими в период их адаптации, в частности задействования их интеллектуальной сферы и определения копинг-стратегий в преодолении стресса.

Ключевые слова: адаптация, психологическое сопровождение, военнослужащий, факторная структура личности.

The article analyzes peculiarities of the structural organization of servicemen personality regular service at the stage of their adaptation to military activity.

The criteria for identifying and researching the personal level of the neuromuscular stability of servicemen, their susceptibility to suicidal behavior, emotional breakdown and the presence of their asocial settings, which influences the formation of a risk group and a group of additional attention, are identified.

The question of the effectiveness psycho-corrective algorithm application measures of psychological support at the stage of regular service soldier's adaptation, which includes 5 stages: psychodiagnostic examination, psycho education, training sessions, individual consultations and conducting of repeated psychodiagnostic examination of servicemen. At each stage, the complex influence on emotional regulatory and communicative spheres of a soldier personality is realized.

The specific personality factors that are sensible to the influence of psychological support measures are revealed. These factors are the main focus of a military psychologist work during the conduct of psychological support for servicemen at the stage of adaptation to military service.

The effectiveness of the proposed system of psychological support and application of the corresponding algorithm of measures at the stage of servicemen adaptation to the requirements of military service is confirmed, as a result of which there is an increase of their psychological stability and formation of identity with military service personnel.

The difference in the personal structure among different groups of military personnel was revealed. The focus of further psychologists work with different groups of servicemen during the period of their adaptation is determined.

Key words: adaptation, psychological support, serviceman, factor structure of personality.

Постановка проблеми. Застосування ефективної моделі психологічного супроводу військовослужбовців строкової служби на етапі їх адаптації до військової діяльності обумовлено нагальними потребами сучасної армії де обслуговування та володіння високоякісною зброєю і технікою може бути забезпечено спеціально відібраним, навченим і адаптованим до військової діяльності особовим складом здатним протистояти впливу негативних стрес-факторів обумовлених військовою службою.

Своєчасне виявлення осіб з нервово-психічною нестійкістю, схильних до суїцидальної поведінки, емоційного зриву та асоціальних установок, дозволяє виявити групи ризику та групи додаткової уваги серед військовослужбовців, що дозволяє вчасно скласти належні висновки та відповідні рекомендації керівному складу військової частини, командирам (начальникам) військових підрозділів. Первинне психодіагностичне обстеження військовослужбовців проводиться на початку їх адаптації у перші дні

перебування в частині. Нажаль, психодіагностичні дані надані в особовій справі призвоника по-перше, не завжди відповідають дійсності, по-друге, отримані дані різняться через відсутність загальноприйнятого стандартизованого психодіагностичного пакету методик, який повинен застосовуватися на етапі професійно-психологічного відбору, як психологом військкомату, так і психологом військової частини.

Разом з тим, постає слушне питання щодо заходів подальшого психологічного супроводу та відповідного впливу з боку психологів частини на особистість військовослужбовців, які увійшли до груп ризику та додаткової уваги на етапі їх адаптації до військової служби. Поряд з проведенням контент-аналізу, індивідуальної бесіди, особистого спостереження, діагностування [1, с.4] важливим методом ефективного впливу на особистість військовослужбовця є застосування певного комплексу спеціально спланованих психокорекційних заходів спрямованих на покращення їх адаптації до військової діяльності.

Застосування ефективних технологій психологічної підтримки, спрямованих на підвищення рівня нервово-психічної стійкості військовослужбовців дозволить подолати вплив стресових чинників, пов'язаних із призовом до армії і відповідно покращити формування особистісної ідентифікації з образом військовослужбовця та військовою діяльністю. Все це може значно зменшити кількість осіб, які попередньо були виявлені в групах «ризик» та допоміжної уваги і тим самим значно зменшити прояви нервово-психічних розладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники розглядають професійну діяльність як один із соціальних стресорів дезадаптуєчий ефект якого вважається у 1,5 рази вищий, ніж біологічних, у 2,3 рази – ніж соціально-психологічних і 6,7 разів – ніж побутових чинників [2, с. 215]. Деякі науковці розглядають цей стрес як уособлений вид стресу [12, с. 3] – “професійний стрес” [13, с. 10].

Вплив екстремальних умов військової професійної діяльності на психологічний стан військовослужбовців може приводити до небажаних негативних психічних станів дезадаптації, зниження опірності організму, нервово-психічного перенапруження [3; 4] втрати рівня боєздатності та порушення психічного здоров'я особового складу його фізіологічних, психологічних і духовних якостей. Наростання рівня психічного напруження може коливатися залежно від індивідуальних особливостей суб'єкта: від легкого збудження до відчуття паралізуючого страху [5].

Так, О.І Попович виділяє чотири основні періоди у динаміці адаптації: початковий; відносної нормалізації функціональних можливостей організму та професійної працездатності; завершальний (поява дезадаптаційних проявів); реадaptaції до служби в мирних умовах [6].

Зокрема, початковий період характеризується загальними адаптаційними перебудовами організму особистості до несприятливих (екологічних, соціально-психологічних та ін.) чинників діяльності в екстремальних умовах. У цей період підвищується рівень ситуаційної тривожності, погіршується самопочуття і настрої, відзначається різке зростання переліку скарг на стан здоров'я. Разом з цим, знижується стійкість до навантажень і погіршується продуктивність виконання професійних дій на фоні збільшення кількості помилок.

Початковий період адаптації триває від 2 тижнів до 1-1,5 місяця залежно від конкретних умов діяльності військовослужбовців, індивідуальних особливостей організму (конституції, стану здоров'я, мотивації тощо) та якості медико-психологічної допомоги. У військовослужбовців строкової служби цей період співпадає з проходженням так званого «курсу молодого бійця» напередодні складання ними військової присяги.

Ряд дослідників стверджують, що одним з факторів, що сприяє стресу, є віковий, наприклад, вік призову в армію (18-20 років) вважається досить важливим для остаточного формування особистості, а тому найбільш чутливим до психотравмуючого впливу [7].

Як зазначає В.Є. Попов, потрапляючи в ситуацію підвищеного ризику для життя, військовослужбовець адаптується до неї, приймаючи правила і норми, що істотно відрізняються від тих, що прийнято в повсякденному житті [8]. Так, наприклад, людині з багатим внутрішнім світом і різнобічним сприйняттям складніше протистояти екстремальним умовам і тому адаптація до екстремальних ситуацій у них ускладнена [9].

Ю.А. Александровський відзначає, що через кілька місяців після екстремальних впливів непатологічні і патологічні реакції мають тенденцію до трансформації в більш важкі форми психічних розладів і вводить поняття “соціально-стресовий розлад” та приводить наступну класифікацію наслідків впливу на людину екстремальних умов: неврози, реактивні стани, психопатії, алкоголізм і реактивні психози [10].

Як правило, військовослужбовці, які отримали «соціально-стресовий розлад» були у складі, виявлених на початку служби, так званих групах ризику або додаткової уваги.

Ефективна профілактика стресових розладів можлива на етапі адаптації військовослужбовців завдяки успішно проведеному психологічному супроводу. Так, за О.І. Козаковою психологічний супровід за О. Козаковою – це комплексний метод, в основі якого поєднання чотирьох функцій: діагностика суті виниклої проблеми; інформація про суть проблеми й шляхи її розв'язання; консультація на етапі ухвалення рішення й вироблення плану вирішення проблеми; первинна допомога на етапі розв'язання проблеми [11].

Метою статті є дослідження ефективності застосування алгоритму психокорекційних заходів психологічного супроводу на етапі адаптації військовослужбовців строковиків до військової служби та виявленні сензитивних до психологічного впливу особистісних чинників на рівні вивчення структур-

ної організації їх особистості. Визначення подальшого фокусу роботи психологів в підрозділах частини з військовослужбовцями, що належать до груп ризику та додаткової уваги.

Наукове і практичне значення роботи полягає в тому, що отримані емпіричні дані певних змін на рівні структурної організації особистості військовослужбовців показали ефективність застосування алгоритму психокорекційних заходів в рамках психологічного супроводу на етапі їх адаптації до військової діяльності. Апробований комплекс заходів є ефективною психологічною допомогою, яка сприяє підвищенню нервово-психічної стійкості, підтримки та розвитку особистості військовослужбовця і може використовуватися фахівцями екстремального профілю, зокрема, психологами військових частин.

Виклад основного матеріалу. Період адаптації військовослужбовців, які призвалися на строкову службу до 8-го навчального центру Державної спеціальної служби транспорту, як правило, складає 3-4 тижні, він починається з дня прибуття молодого поповнення в частину до прийняття ними військової присяги та початку професійного навчання. Під час проходження новобранцями адаптації основними завданнями психологів частини є виявлення серед особового складу груп «ризик», додаткової уваги та стійких; організація заходів психологічного супроводу; подолання негативних наслідків впливу основних стрес-факторів на військовослужбовців (відрив від родини, новий режим дня, публічність і т.ін.) та формування у них позитивної ідентифікації з військовою діяльністю.

Концепція роботи полягала у розробці та впровадженні алгоритму заходів психологічного супроводу, вивченні їх психологічного впливу на особистість військовослужбовців та виявленні тих особистісних чинників, які найбільш чутливі до цілеспрямованого психологічного впливу на особистість військовослужбовця і можуть стати у подальшому фокусом спільної цілеспрямованої роботи психологів частини і офіцерів з МПЗ.

Психологами частини був запропонований наступний алгоритм заходів психологічного супроводу, направлений на підвищення рівню адаптації молодого поповнення до вимог військової служби:

1. Проведення психодіагностичного обстеження військовослужбовців з метою вивчення їх індивідуальних соціально-психологічних якостей та виявлення «груп ризику», додаткової уваги за психологічними ознаками. Результатом обстеження є створення бази даних особового складу по кожному військовому підрозділу частини, що є основою для подальшого планування роботи та її спрямування з кожною із виявлених груп. Така робота повинна проводитися у тісній взаємодії психологів, командирів підрозділів, штабу, офіцерів відділень МПЗ та медичних працівників.

2. Проведення психоосвіти (психоедукації) новоприбулого особового складу, направленої на формування адекватного уявлення про армію та її вимог до військовослужбовця, профілактику девіантної, делінквентної та суїцидальної поведінки в ситуації переживання ними призову в армію, як психотравмуючої ситуації. Ознайомлення з основними стрес-факторами, які впливають на психіку військовослужбовця та шляхи їх подолання. Особлива увага приділяється інформуванню військовослужбовців щодо ролі психолога в частині та його обов'язках.

Психоосвіта проводиться у перші три доби перебування у частині, на цьому етапі її доцільно проводити на рівні роти.

3. Проведення низки тренінгових занять, направлених на стабілізацію психоемоційного стану та задіяння особистісного ресурсу; підвищення комунікативності та командотворення. Тренінгові заняття з молодим поповненням проводяться повзводно на протязі всього періоду адаптації, щотижнево.

4. Проведення індивідуальних консультацій з військовослужбовцями, в першу чергу, з тими з них, хто увійшов до групи ризику, додаткової уваги, відмовляється від використання зброї та особистого запиту. Психологічні консультації на цьому етапі виконують перш за все інформаційну функцію, як для новобранців та їх батьків, так і для інформування командирів підрозділів. В той же час, вони можуть носити і психокорекційний характер в залежності від сили психоемоційного переживання молодого чоловіка та ступеню його готовності до служби в армії.

5. Проведення повторного психодіагностичного обстеження військовослужбовців з метою вивчення впливу заходів психологічного супроводу на індивідуальні психологічні якості та виявлення «груп ризику», додаткової уваги за психологічними ознаками

Завдання психолога, який забезпечує психологічний супровід, полягає в тому, щоб створювати необхідні умови для адекватного розуміння військовослужбовцем своєї життєвої ситуації, завдань, які поставлені перед ним державою і командуванням, можливих варіантів поведінки, пошуку ресурсів на реалізацію себе в процесі проходження служби, подоланню певних труднощів, які виникають на певних її етапах.

Психодіагностичне обстеження пройшли 368 військовослужбовців, що призвалися восени 2017 року до Чернігівського 8 навчального центру Державної спеціальної служби транспорту. Психодіагностичний пакет склали наступні методики: «Прогноз», опитувальник Кеттела (форма С), анкета-опитувальник щодо сімейного стану, соціальних контактів та відношення до застосування зброї; проективні методики «Геометричні фігури»; «Психогіометричний малюнок чоловіка»; Проективна методика «Дерево» та спеціально розроблена анкета особистісної самооцінки.

На основі отриманих психодіагностичних даних було виявлено п'ять піддослідних груп: група «ризик», група «стійких», група додаткової уваги, група «нещирих», група неготових до застосування

зброї. Остання п'ята група входила до групи «стійких» і була виділена на основі анкети-опитування. Після проведення затвердженого алгоритму заходів та індивідуальних консультацій з'ясувалося, що військовослужбовці згодні використовувати зброю згідно статутних вимог і остаточно увійшли до групи «стійких».

Після проведення заходів психологічного супроводу було проведено повторне психодіагностичне обстеження особового складу. Отримані дані були оброблені методом математичної статистики.

В таблиці 1 представлено динаміка кількісних змін до і після роботи психологів згідно запропонованого комплексу заходів психологічного супроводу.

Таблиця 1

Динаміка кількісних змін в досліджуваних
групах військовослужбовців до і після роботи психологів

Групи в/с	До роботи психологів		Після роботи психологів		Результат	
	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Група ризику	41	11,1	34	9,2	7	1,9
Група додаткової уваги	47	12,8	18	4,9	29	7,9
Група нещирих	32	8,7	8	2,2	24	6,5
Група стійких	248	67,4	308	83,7	60	16,3
Всього:	368	100	368	100	-	-

Результати повторного обстеження, як видно з таблиці 1, показали, що від загальної кількості обстежених: 1) «група ризику» зменшилась на 1,9 % (7 осіб), відповідно з 41 особи до 34 військовослужбовців; 2) група «додаткової уваги» зменшилась на 7,9 % з 47 осіб до 18 осіб; 3) група «нещирих» зменшилась на 6,5% з 32 осіб до 8; 4) група «стійких» відповідно збільшилась на 16,3 % (60 осіб) з 273 осіб до 308 осіб, що безумовно підтвердило ефективність застосування комплексу заходів психологічного супроводу на етапі адаптації військовослужбовців до вимог військової служби та підвищення рівня їх психологічної стійкості і виконання ними службових обов'язків.

Разом з тим, нами були отримані статистично значимі якісні показники щодо ефективності впровадження моделі психологічного супроводу після математико-статистичної обробки даних за допомогою програми SPSS Statistic.

Так, в таблиці 2 представлено зсуви в результатах до і після застосування алгоритму заходів психологічного супроводу у дослідницьких групах за основними шкалами методики «Прогноз».

Таблиця 2

		Правдивість - Правдивість попередня	НПС - НПС попередній	Суїцидальна схильність - Суїцидальна схильність попередня	Емоційний зрив - Емоційний зрив попередній
Група ризику	Z	-,116 ^a	-3,282 ^b	-2,790 ^b	-3,562 ^b
	Асимпт. знач.	,908	0,001*	0,005*	0,000**
Група додаткової уваги	Z	-,869 ^a	-4,062 ^b	-1,580 ^b	-2,863 ^b
	Асимпт. знач.	0,385	0,000**	0,114	0,004*
Група нещирих	Z	-4,437 ^a	-3,918 ^b	-2,230 ^b	-2,793 ^b
	Асимпт. знач.	0,000**	0,000**	0,026*	0,005*

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Як видно з таблиці 2 за критерієм W Уїлкоксона у групі «ризик» за трьома основними шкалами «нервово-психічна стійкість», «схильність до суїциду», «схильність до емоційного зриву» отримано статистично значимі критерії де ($p \leq 0,01$; $p \leq 0,05$). У групі «додаткової уваги» статистично значимі критерії отримано за двома шкалами: «нервово-психічна стійкість» та «схильність до емоційного зриву». У групі «нещирих» за всіма чотирма шкалами «правдивість», «нервово-психічна стійкість»,

«схильність до суїциду», «схильність до емоційного зриву» отримано статистично значимі критерії які підтверджують підвищення нервово-психічної стійкості у військовослужбовців, зниження у них суїцидальних намірів та схильності до емоційного зриву після роботи психологів згідно запропонованого ними алгоритму заходів психологічного впливу на особистість військовослужбовців.

В таблиці 3 представлено статистично значимі критерії тих особистісних характеристик (за методикою Кеттела), які були піддані впливу алгоритму психологічних заходів у ході психологічного супроводу військовослужбовців, хто входив до групи ризику.

Таблиця 3

Статистично значимі критерії особистісних чинників за Кеттелом

	Товарність	Виспелуваність	Емоційна стійкість	Домінування	Регульованість	Моральна нормативність	Смицливість	Емоційна чутливість	Щодорність	Мрійливість	Дипломатичність	Тривожність	Сприйнятність до нового	Самоствійність	Самодисципліна	Напруженість	Працьовитість (Кеттел)	Коефіцієнт адаптації
Статистика U Манна-Уїтні	131,000	154,500	136,000	125,500	102,500	112,500	122,500	162,500	158,500	123,500	149,500	127,500	163,000	118,500	161,500	90,500	145,500	98,500
Статистика W Уїлкоксона	407,000	290,500	412,000	401,500	378,500	388,500	398,500	438,500	434,500	259,500	285,500	263,500	299,000	254,500	437,500	226,500	421,500	374,500
Z	-1,530	-,875	-1,391	-1,701	-2,354	-2,059	-1,792	-,621	-,425	-1,767	-,994	-1,635	-,607	-1,911	-,650	-2,719	-1,116	-2,446
Асимпт. знач. (двухстороння)	,126	,382	,164	,089	,019	,039	,073	,535	,670	,077	,320	,102	,544	,056	,516	,007	,264	,014
Точна знач. [2*(1-стороння знач.)]	,135	,404	,177	,095	,019	,040	,079	,544	,680	,084	,329	,107	,563	,061	,525	,007	,275	,013

Як видно із таблиці 3, за критеріями U Манна Уїтні та Уїлкоксона отримано статистично значимі критерії де ($p \leq 0,01$; $p \leq 0,05$) психологічного впливу на особистісні чинники, які входять до наступних сфер особистісних властивостей:

- 1) емоційна сфера – F безтурботність (0,019) та Q4 напруженість (0,007);
- 2) регуляторна сфера -G нормативність (0,039);
- 3) комунікативна сфера - Q2 самостійність (0,053).

Аналіз отриманих даних дозволяє припустити, що кількісне зниження військовослужбовців з груп «ризик», «додаткової уваги» та «нещирих» і відповідно подолання ними стресу, пов'язаного з призовом, відбулося завдяки психологічному впливу вищезазначених заходів за певною логікою. Перш за все, вплив відбувся на емоційну сферу за рахунок проведеної психоедукації, що відповідно вплинуло на певні зміни у поведінці (тренінги із стабілізації емоційного стану, задіяння ресурсу та психосаморегуляції), відновило стабільний психоемоційний стан і дозволило побудувати нові комунікативні зв'язки у взводі і відповідно в роті (тренінг з комунікації). Як наслідок, позитивний вплив на вищезазначені чинників призвів до підвищення загального коефіцієнту адаптації у цих військовослужбовців ($KA = 0,014$) і «перехід» до групи «стійких».

Разом з тим, інтелектуальна сфера виявилася незадіяною, що безумовно не дозволяє використати необхідні копінг-стратегії когнітивної сфери у подоланні основних стрес-факторів, пов'язаних з призовом. Цілком логічно, що перебуваючи у ситуації невизначеності та очікуванні в перші тижні в армії юнак-новобранець повинен, по великому рахунку, попрощатись із «дитячою» мрійливістю та інфантильними фантазіями і навчитись прийняти реальність вимог солдатського сьогодення: виконувати накази «старших», підкорятись режиму дня, відстоювати своє «Я» в чоловічому колективі.

Цілком закономірно, що в структурі особистісних чинників інтелектуальної сфери військовослужбовців найбільш чутливим до психологічного впливу виявляється мрійливість ($M = 0,077$).

Завдяки ефективно організованого супроводу психологом частини у кожного юнака-новобранця з'являється можливість скласти індивідуальний план свого перебування в армії, вибудові «майбутнього» на рівні позитивної «Я-концепції» через «включення» особистісної креативності, пошуку правильного балансу між мрійливістю і практичністю через конкретні дії може сприятиме успішній військовій діяльності у подальшому.

Аналіз отриманих даних дозволяє визначити, що в першу чергу психологічному впливу була піддана емоційна сфера особистості військовослужбовців. Так, переживання новобранцями призову до армії задіяло такі тенденції, як скутість, стриманість та занепокоєння про майбутнє «чого очікувати попереду». Все це призводило до сильного внутрішнього напруження та фрустрованості, певної ситуативної збудженості, дратівливості та емоційної нестійкості і вимагало виходу через конкретні поведінкові патерни, які і були запропоновані психологами.

В таблиці 4 представлено факторну структуру особистості військовослужбовців після проведення алгоритму заходів психологічного супроводу та повторного психодіагностичного обстеження.

Таблиця 4

Факторна структура особистості в/с після адаптаційних заходів

Фактор	Характеристика
Фактор 1 «емоційної дезадаптації»	рівень тривожності (0,774) низький рівень нервово-психічної стійкості (0,773) схильність до емоційного зриву (0,746) емоційна нестабільність-емоційна стабільність (-0,647) Низький рівень адаптаційного потенціалу (-0,602) показник суїцидального ризику (0,511) схильність до суїцидальної поведінки (0,502) рівень депресії (0,486) низька якість відносин зі співслужбовцями (-0,433)
Фактор 2 «зрілої стресостійкості»	відчуття дорослим до армії (0,822) ступінь мужності до армії (0,804) ступінь мужності на даний момент (0,664) ступінь стресостійкості до армії (0,658) відчуття дорослим на даний момент (0,624) ступінь стресостійкості на даний момент (0,402)
Фактор 3 «призивної фрустрації»	нервово-психічна стійкість (попередній) (0,837) схильність до емоційного зриву (попередній) (0,780) схильність до суїцидальної поведінки (попередній) (0,705) низький самоконтроль (-0,416)
Фактор 4 «комунікативної адаптації»	Адаптаційний потенціал (0,573) Товариськість (0,686) Експресивність (0,674) Сміливість (0,595) Конформізм (-0,432)
Фактор 5 «набуття військової ідентичності».	Якість відносин з командирами (0,641) Ступінь стресостійкості на даний момент (0,502) Висока нормативність поведінки (0,501) Високий самоконтроль (0,496) Рівень задоволеності службою (0,495)

Як видно з таблиці 4, факторна структура особистості військовослужбовців після проходження ними адаптаційних заходів складає 5 факторів. Умовно, кожен з них, можна позначити в залежності від факторного навантаження тих чи інших чинників.

Так, перший фактор ми назвали «емоційної дезадаптації» до нього увійшли наступні чинники: рівень тривожності (0,774), низький рівень нервово-психічної стійкості (0,773), схильність до емоційного зриву (0,746), емоційна стабільність (-0,647), низький рівень адаптаційного потенціалу (-0,602), показник суїцидального ризику (0,511), схильність до суїцидальної поведінки (0,502), рівень депресії (0,486), низька якість відносин зі співслужбовцями (-0,433).

Другий фактор ми зазначили, як «зрілої стресостійкості» до нього увійшли такі чинники: відчуття дорослим до армії (0,822), ступінь мужності до армії (0,804), ступінь мужності на даний момент (0,664), ступінь стресостійкості до армії (0,658), відчуття дорослим на даний момент (0,624), ступінь стресостійкості на даний момент (0,402).

Третій фактор ми назвали «призивної фрустрації» до якого увійшли чинники, пов'язані із психоемоційними реакціями військовослужбовця на призов в армію: нервово-психічна стійкість - попередня (0,837), схильність до емоційного зриву - попередня (0,780), схильність до суїцидальної поведінки - попередня (0,705), низький самоконтроль (-0,416).

До четвертого фактору увійшли наступні чинники: товариськість (0,686), експресивність (0,674), сміливість (0,595), адаптаційний потенціал (0,573), конформізм (-0,432), який ми назвали «комунікативної адаптації».

П'ятий фактор склали наступні чинники: якість відносин з командирами (0,641), ступінь стресостійкості на даний момент (0,502), висока нормативність поведінки (0,501), високий самоконтроль (0,496), рівень задоволеності службою (0,495). Узагальнена характеристика цих чинників дозволяє інтерпретувати його як фактор «набуття військової ідентичності».

Загальна характеристика факторної структури особистості військовослужбовців, що пройшли адаптаційні заходи розроблені психологами в рамках психологічного супроводу, показує набутий молодими солдатами певних навичок на емоційному, поведінковому та комунікативному рівнях, які допомагають їм ідентифікуватися до військової служби.

Висновки

1. Впровадження алгоритму заходів психологічного супроводу на етапі адаптації молодих солдат до військової служби показало його ефективність, що привело до покращення їх адаптації і, як наслідок, виключення частини з них із групи «ризик».

2. Отримані статистично значимі критерії за основними шкалами методики «Прогноз» підтвердили психологічний вплив алгоритму заходів психологічного супроводу на підвищення нервово-психічної стійкості, зниження схильності до суїцидальної поведінки та емоційного зриву.

3. Виявлено, статистично підтвержені, сенситивні до психологічного впливу, особистісні чинники (безтурботність, напруженість, нормативність та самостійність), що підтверджує певні зміни на емоційному, поведінковому та комунікативному рівнях, що відповідно призвело до підвищення загального коефіцієнту адаптації військовослужбовців до служби в армії.

4. Характеристика виявленої п'ятифакторної особистісної структури військовослужбовців, які пройшли адаптаційні заходи показала, що набуті ними особистісні зміни, а саме якість відносин з командирами, висока стресостійкість, дотримання нормативної поведінки та задоволеність службою вказує на наявність процесу формування особистісної ідентифікації з образом військовослужбовця та військової службою, що безумовно є результатом їх позитивної адаптації до служби в армії.

5. Виявлено слабкий психологічний вплив на когнітивну сферу молодих військовослужбовців, яку можна задіяти через «включення» особистісної креативності, пошуку правильного балансу між мрійливістю і практичністю, що безумовно дозволить задіяти необхідні копінг-стратегії у подоланні основних стрес-факторів та вибудові свого подальшого «майбутнього» в армії і після демобілізації.

Література

1. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, Наук.- дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: Н.А. Агаєв, О.Г. Скрипкін, А.Б. Дейко, В.В. Поливанюк, О.В. Еверт. - К.: НДЦ ГП ЗС України, 2016. - 147 с.

2. Социальный стресс и психическое здоровье / Т.Б. Дмитриева, А.И. Волжин, Ю.А. Александровский. - М., ГОУ ВУНМЦ МЗ РФ, 2001. - 248 с.

3. Лесков В.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. психол. наук: - Хмельницький. - 22 с. 2008

4. Тополь О.В. Соціально-психологічна реабілітація учасників антитерористичної операції. /О.В. Тополь //Вісник Черкаського державного педагогічного університету, 124. - с. 230 -233.

5. Ушаков И.Б. Экология человека опасных профессий / И.Б. Ушаков. - Воронеж: Воронежский государственный университет, 2000. - 128 с.

6. Попович О.І., Федак С.С., Романчук С.В. Спеціальна фізична підготовка як засіб адаптації до стрес-факторів навчально-бойової і бойової діяльності військовослужбовців / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту № 11 / 2010 с. 88 – 90

7. Ковалев В.В. Некоторые общие закономерности клиники пограничных состояний у детей и подростков // Журнал невропатологии и психиатрии. - 1972. - Т. 72. - Кн. 10. - С. 1520-1525.

8. Попов В.Е. Психологическая реабилитация военнослужащих после экстремальных воздействий: Дис. ... канд. психол. наук. - М., 1992. - 171 с.

9. Павлик Н. В. Психологічна адаптація особистості в екстремальних умовах військової діяльності / Н. В. Павлик // Наук.-дослід. центр гуманітарних проблем Зб. сил України. — 2005. — Т. 8. — № 4. — С. 37– 41.

10. Александровский А.Ю. Социально-стрессовые расстройства – особая группа невротических и соматоформных нарушений // Материалы 12 съезда психиатров России. - М., 1995. - С. 142-144.

11. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию / Казакова Е.И. - СПб: Изд-во Ютас, 2007. - С. 24-36.

12. Greenberg E.R. and Canzoneri C. Organizational Staffing and Disability Claims. - N.Y.: American Management Association Report. - 1996. - 65 p.

13. Ross B. Prime theory: an integrated view of motivation and emotion // Psychological Review. - 1995. - Vol. 92, № 3. - P. 389 – 413.

References

1. Algorytm roboty vijs'kovogo psyhologa shhodo psyhologichnogo zabezpechennja profesijnoi' dijaj'nosti osobovogo skladu Zbrojnyh Syl Ukrai'ny (metodychni rekomendacii') / Ministerstvo oborony Ukrai'ny, Nauk.- doslid. centr gumanitar. problem Zbrojnyh Syl Ukrai'ny: N.A. Agajev, O.G. Skrypkin, A.B. Dejko, V.V. Polyvanjuk, O.V.Evert.-K.: NDC GP ZS Ukrai'ny, 2016.-147 s.

2. Social'nyj stress i psihicheskoe zdorov'e / T.B. Dmitrieva, A.I. Volzhin, Ju.A. Aleksandrovskij. - M., GOU VUNMC MZ RF, 2001. - 248 s.

3. Leskov V.O. Social'no-psyhologichna rehabilitacija vijs'kovosluzhbovciv iz rajoniv vijs'kovyh konfliktiv: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. Stupenja kand. psyhol. nauk: - Hmel'nyc'kyj. - 22 s. 2008

4. Topol' O.V. Social'no-psyhologichna rehabilitacija uchasnykiv antyterorystychnoi' operacii'. /O.V. Topol' //Visnyk Cherkas'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu, 124. - s. 230 -233.

5. Ushakov I.B. Jekologija cheloveka opasnyh professij / I.B. Ushakov. - Voronezh: Voronezhskij gosudarstvennyj universitet, 2000. - 128 s.

6. Popovych O.I., Fedak S.S., Romanchuk S.V. Special'na fizychna pidgotovka jak zasib adaptacii' do stres-faktoriv navchal'no-bojovoi' i bojovoi' dijaj'nosti vijs'kovosluzhbovciv / Pedagogika, psyhologija ta medyko-biologichni problemy fizychnogo vyhovannja i sportu № 11 / 2010 s. 88 – 90

7. Koval'ev V.V. Nekotorye obshhie zakonomernosti kliniki pogranichnykh sostojanij u detej i podrostkov // Zhurnal nevropatologii i psihiatrii. – 1972. – T. 72. – Kn. 10. – S. 1520-1525.
8. Popov V.E. Psihologicheskaja rehabilitacija voennosluzhashchih posle jekstremal'nykh vozdeystvij: Dis. ... kand. psihol. nauk. – M., 1992. – 171 s.
9. Pavlyk N. V. Psychologichna adaptacija osobystosti v jekstremal'nykh umovah vijs'kovoї dijal'nosti / N. V. Pavlyk // Nauk.-doslid. centr gumanitarnykh problem Zb. syl'nykh Ukraїny. — 2005. — T. 8. — № 4. — S. 37–41.
10. Aleksandrovskij A.Ju. Social'no-stressovye rasstrojstva – osobaja gruppa nevroticheskikh i somatofornnykh narushenij // Materialy 12 s#ezda psihiatrov Rossii. – M., 1995. – S. 142-144.
11. Kazakova E.I. Tolerantnost' – put' k razvitiju / Kazakova E.I. – SPb: Izd-vo Jutas, 2007. – S. 24-36.
12. Greenberg E.R. and Canzoneri C. Organizational Staffing and Disability Claims. – N.Y.: American Management Association Report. – 1996. – 65 p.
13. Ross B. Prime theory: an integrated view of motivation and emotion // Psychological Review. – 1995. – Vol. 92, № 3. – P. 389 – 413.